

The article brings up the means of juridical conflict classification. Among them classification by branch of law supposed to be the most optimal, because it gives opportunity for better analysis of legal essence of juridical conflict.

Important meaning of juridical collision as phenomenon, that causes juridical conflicts is proved. Different approaches to the question about juridical collision in modern domestic science of law are analyzed. Juridical collision is interpreted as the contradiction in the sphere of law that is caused by objective and subjective factors.

The aim of juridical conflict is to attain the ideal version of problem solving, which satisfies both sides of conflict, – removal or solution the contradiction, ensuring the justice of relationships between them. For this goal achievement juridical conflict legal facilities (existing legislation, adopted acts, court of justice, public prosecutor's office etc.) are used.

Also important is the motivation of juridical conflict, for the sake of which confrontation is kept and what stimulating factors provoke it. Mostly this element becomes legal in case if it refers fixed in rules of law obligations (inheritance; property etc).

Key words: *conflictology, juridical conflict, juridical collision, subject of conflict, object of conflict.*

Стаття надійшла 05 травня 2014 р.

УДК 340.12

О. З. Панкевич

ЛІБЕРАЛІЗМ ЯК ОСНОВА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ ФІЛОСОФІЇ СУЧАСНОСТІ (ДО ПОСТАНОВКИ ПИТАННЯ)

Проаналізовано причини труднощів визначення поняття лібералізму, який є багатовимірним і таким, що еволюціонує, явищем, своєрідною «мета-ідеологією» сучасності. Розглянуто такі його види, як «класичний», «новий», «економічний», «політичний», «радикальний», «консервативний», «агенціальний», «віртуарний», «лібертаризм». Наголошено, що дослідження лібералізму як політико-правової категорії має значний, та поки ще недостатньо розкритий у вітчизняній науковій літературі, евристичний потенціал.

Ключові слова: *лібералізм, економічний лібералізм, політичний лібералізм, радикальний лібералізм, консервативний лібералізм, агенціальний лібералізм, віртуарний лібералізм, лібертаризм.*

Постановка проблеми. *Під час вивчення конкретних обставин справ і вирішення питань, які з'ясовують конституційні суди та суди загальної юрисдикції, міжнародні судові інстанції (приміром, Євро-*

пейський суд з прав людини, Суд ЄС, Міжнародний суд ООН, Міжнародний кримінальний суд тощо), члени цих органів, безперечно, спираються на певні світоглядні постулати, на ціннісно-ідеологічні основи. Загально визнано, що найбільш поширеним напрямом сучасної політико-правової ідеології є лібералізм, який, як традиційно вважається, обстоює індивідуалістичний підхід до розуміння прав і обов'язків особи у суспільстві.

Проте в сучасній філософсько-правовій думці України (за поодинокими винятками, що радше підтверджують загальне правило) лібералізм практично не був предметом спеціального розгляду. Як особливий ідеолого-правовий підхід, світоглядна й філософсько-правова парадигма, він не ідентифікується, не диференціюється на видові різновиди, його конкретно-історичні особливості та структурні розгалуження переважно не враховуються.

З огляду на зазначене, є підставним стверджувати про актуальність запропонованої публікації.

Стан дослідження. Лібералізм як широкомасштабний та багатовимірний феномен становить предмет зацікавлення представників багатьох суспільних наук – філософів, політологів, правознавців, економістів, соціологів тощо. Різним аспектам цього явища присвятили свої праці чимало вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема: В. Бабкін, Ю. Габермас, К. Гаджиев, М. Гуренко, Р. Дворкін, Д. Кекеc, В. Кимліка, А. Колодій, Р. Нозік, Д. Ролз, М. Сендел, Г. Сорока, М. Чорний, В. Шинкарук та ін. Серед українських монографічних видань слід виокремити ґрунтовні дослідження філософів В. Заблоцького [1], О. Сичивиці [2] та політолога Н. Гедікової [3].

Однак, як зазначалося, нині доводиться констатувати відсутність у вітчизняній науковій літературі спеціальних досліджень, присвячених проблемам лібералізму як особливого напрямку політико-правової філософії і водночас її парадигмального підґрунтя. Тому **метою** статті є спроба його аналізу саме у такому ракурсі.

Виклад основних положень. *Щодо лібералізму, то є труднощі у визначенні цього поняття.* «Обговорення лібералізму мало б розпочинатися з визначення, яке встановлює набір необхідних та достатніх ознак, властивих будь-яким версіям лібералізму», – зазначає Д. Кекеc. І продовжує далі: «та оскільки такого набору ознак не існує, то поняття лібералізму стає невловимим» [4, с. 111]. На нашу думку, труднощі під час формулювання цього визначення пов'язані насамперед із такими обставинами.

По-перше, це – багатовимірність лібералізму, яка «знаходить свій прояв у тому, що він водночас репрезентований такими формами: 1) образ і стиль мислення, емоційно-ментальна настанова, світовідношення, аттітюд; 2) форма філософського світогляду; 3) різновид соціальної теорії; 4) форма політичної ідеології (доктрини); 5) сукупність соціальних практик (інновацій, експериментів, емансипацій); 6) соціально-політичний рух» [5, с. 13–14]. У межах цієї публікації нас цікавитиме лібералізм саме як форма філософського, точніше – філософсько-правового, світогляду.

По-друге, змінюваність, еволюційність лібералізму. За словами австрійського філософа Л. фон Мізеса, «сьогодні уже не достатньо формувати своє уявлення про лібералізм, вивчаючи праці його видатних засновників. Лібералізм не є завершеною доктриною або сталою догмою. Навпаки, він є застосуванням наукових теорій до суспільного життя людини» [6, с. 3]. Іншими словами, ліберальні ідеї постійно розвиваються, модифікуються і втілюються у нових формах.

По-третє, лібералізм за тривалий період свого існування та «переможної ходи» перетворився на «супертеорію», «мегадискурс», «метаідеологію». «Метаідеологічність лібералізму полягає в тому, що він ... утворює світоглядне підґрунтя для різноманітних форм і стилів мислення, плідно впливає на філософію та її проблематику, на сам спосіб постановки й вирішення різноманітних «вічних» питань. <...> Лібералізм – осердя емансипаторської метаідеології розвитку, яка ... складає основу головних ідеологічних течій до сьогодні (зокрема, лібералізму в його сучасному розумінні, консерватизму, лібертаризму, соціалізму, анархізму, фемінізму, націоналізму тощо)», – наголошує В. П. Заблоцький [5, с. 10].

Слід погодитися із тим, що «переможна хода лібералізму далеко не означає триумф його стандартизуючої універсальності. Автономія індивіда, особиста свобода та плюралізм ідей (стверджувані лібералізмом) відіграли вирішальну роль у процесі зростаючого урізноманітнення самого лібералізму» [7, с. IX], з огляду на що лібералізм нині «не є монолітною традицією» [8, с. 79]. Іншими словами, чітке, однозначне та повне визначення поняття лібералізму вельми складно (якщо взагалі можливо) дати¹ хоча б з огляду на те, що сьогодні доводиться

¹ Адже нас може влаштовувати, наприклад, таке украй розпливчате формулювання: «лібералізм – це все, що його визнали достеменно ліберальним поважні дослідники, які прихильно ставляться до ліберальних прагнень у всіх їхніх проявах» [9, с. 67].

говорити не про єдиний лібералізм, а радше, за висловом М. Фрідена, про родину лібералізмів [10].

На думку російського науковця Б. Г. Капустіна, «філософські підвалини «членів ліберальної родини» завжди були відмінні аж до непосєднуваності. Історично найважливішими серед них є: 1) вчення про «природні права» людини та «суспільний договір» як фундамент легітимного політичного устрою (Дж. Локк); 2) «кантівська парадигма» моральної автономії ноуменального «я» і такі, що впливають з неї, концепції «правової держави»; 3) ідеї «шотландської просвіти» (Д. Юм, А. Сміт, А. Фергюсон) щодо спонтанної еволюції соціальних інститутів; 4) утилітаризм (І. Бентам, Д. Рікардо, Дж. С. Мілль); 5) «історичний лібералізм», пов'язаний із гегелівською філософією...» [11, с. 393].

Відмінність світоглядних підвалів спричинює те, що «велика родина» лібералізму охоплює доволі значну кількість його різновидів, чисельність, назви і класифікації яких часто відрізняються у працях різних дослідників. Серед згаданих різновидів виокремлюють такі.

Класичний лібералізм і неолібералізм («новий», «сучасний лібералізм»). На нашу думку, критерії розрізнення цих видів лібералізму можна розглядати, принаймні, з двох позицій. З суто формальної точки зору, таким критерієм можуть виступати певні конвенційно визнані хронологічні межі основних етапів розвитку ліберальної філософії, а зі змістовної – особливості ціннісно-ідеологічних парадигм, на яких, власне, й ґрунтується відповідний напрям лібералізму.

Як наголошує О. М. Сичивиця, «ключем до адекватного осмислення сутності, внутрішніх протиріч, перспектив ... ліберального руху в суспільно-політичному житті й у сфері інтелектуальних суспільствознавчих пошуків є *класичний* лібералізм, формування котрого пов'язане насамперед із іменами Дж. Локка, Ш. Монтеск'є, А. Сміта, І. Канта, І. Бентама та Г. Гегеля» [2, с. 52].

Апологети класичного лібералізму із визнання індивідуальної свободи виводили вимогу невтручання держави в приватне життя громадян, відтворену у відомій формулі «держава – нічний сторож». Така держава повинна і може забезпечити *лише* громадянські та політичні права (права людини «першого покоління»).

Кінець ХІХ ст. знаменує появу так званого «сучасного лібералізму». Специфіку останнього (в межах тривалого існування якого, своєю чергою, виокремлюються якісно відмінні етапи [див. 1,

с. 19–29, 156]) зазвичай вбачають у вираженій соціальній складовій, у зміні позиції щодо ролі держави в забезпеченні й захисті прав громадян, насамперед у розширенні, доповненні каталогу таких прав соціальними, економічними та культурними (правами «другого покоління»). Згідно з позицією Б. Вишеславцева, «криза свободи у світі приводить до пошуку нових засобів її порятунку та розвитку, до усвідомлення недостатності старого класичного лібералізму з його «laissez faire», до виникнення неолібералізму, який затверджує та шукає не тільки свободу від насилля, але й свободи від нужди» [цит. за: 3, с. 50].

Щоправда, низка вчених цілком обґрунтовано розглядає сучасний лібералізм ширше, ніж тільки як «соціальний лібералізм» (або «лібералізм загального добробуту (welfare liberalism)» [12, с. 43]. Наприклад, В. П. Заблоцький надає перевагу терміно-поняттю «глибокий лібералізм», який, на думку науковця, «переосмислює зміст і межі соціальності, уособлює звернення ліберальної теорії до питань біоетики, генетичної суб'єктивності, біополітики й сексуальної політики, зростаючого гіперконтролю тощо. На порядку денному постають питання про кібер- і технолібералізм, біо- і генолібералізм, про Інтернет як «гіперлібералізм» [5, с. 29].

Наведена класифікація зумовлює, на наш погляд, деякі зауваження щодо визначення хронологічних меж існування та назв розглядуваних видів лібералізму. Йдеться насамперед про відсутність у науковій літературі (вітчизняній і зарубіжній) єдиної, узгодженої та загальноновизнаної точки зору щодо часових меж виникнення лібералізму. Окрім того, наприклад, О. М. Сичивиця небажання низки дослідників порушувати саме питання про конкретний початок лібералізму в європейській цивілізації вважає «цілком правильною і розумною позицією, особливо з урахуванням ... думки Ф. Енгельса про відсутність в природі fast and hard lines – жорстких і цілком певних розмежувальних ліній» [2, с. 67]. Зрештою, й щодо хронологічних меж між «класичним» і «сучасним» лібералізмами дослідники воліють висловлюватися обережно, говорячи про кінець XIX ст. радше як про «перехідний етап до нової моделі лібералізму» [3, с. 27], або як про початок «трансформацій», які в цілому готують появу «сучасного лібералізму» [1, с. 21]. Окрім того, назва «сучасний» видається не надто коректною, адже, зокрема, «сучасності» зразка XIX ст. і XXI ст. – феномени різнопорядкового гатунку, з відмінними соціальними контекстами й парадигмальними основами.

Економічний та «етичний» (політичний) лібералізм. Видається можливим стверджувати, що критерієм такої класифікації є різні підходи до розуміння зв'язку свободи і приватної власності та їхнього місця в ієрархії цінностей особи й суспільства.

Перший різновид характеризується формулою Л. фон Мізеса: «якщо стисло, в одному слові, виразити програму лібералізму, вона б звучала як *власність*, тобто приватна власність на засоби виробництва... Усі інші вимоги лібералізму походять від цієї основної вимоги» [6, с. 6].

«Етичний» лібералізм стверджує, що зв'язок свободи і приватної власності неоднозначний і не є незмінним у різних історичних контекстах. За словами Б. Кроче, свобода «повинна мати істотність прийняти засоби соціального прогресу, котрі... є різнорідними та суперечливими», розглядаючи принцип *laissez faire* лише як «один із можливих типів економічного порядку» [цит. за: 11, с. 393–394]. Гадаємо, що «економізм» більш характерний для періоду класичного лібералізму, водночас «етичність» є рисою неолібералізму.

Радикальний та консервативний лібералізм. Залежно від того, які засоби реалізації ідеалів лібералізму вважаються прийнятними, вирізняють *радикальний* та *консервативний* лібералізм [2, с. 63]. Згідно з позицією О. М. Сичивиці, «радикальний лібералізм (іноді його називають *лівим* або *ліворадикальним*) характеризується зовні привабливою ортодоксальністю, «чистотою» своїх принципів і послідовністю дій, але водночас йому притаманна схильність до ігнорування деяких цілком конкретних, хоча й далеко не другорядних, чинників функціонування та розвитку суспільства. Найяскравішим прикладом останнього є так звана *лібералізація цін* на пострадянському просторі. *Консервативний лібералізм*, котрий, на думку С. Матвеева, розпочав формуватися в Росії як реакція на невдачі радикал-реформаторства, характеризуються дуже помітною (з точки зору лібералізму) неортодоксальністю. Він відрізняється від радикального лібералізму тим, які методи і шляхи реалізації ліберальних ідей слід розглядати як припустимі, зокрема вважаючи можливим «перетворити авторитаризм на знаряддя та засіб поглиблення лібералізму» [див. 2, с. 63–64].

Лібертаризм. У науковій літературі превалює позиція, згідно з якою лібертаризм – це не окремих ідеологічний напрям, а особлива,

радикальна течія в «лібералістичній родині»¹. Наприклад, за визначенням О. М. Сичивиці, «лібертаризм – це той самий лібералізм, але найпоєднованіший, цільний, очищений від різного роду хитань і протиріч, а його прибічники суть «більшовики» ліберального руху» [2, с. 257].

На думку Д. Боаза, «лібертаризм можна розглядати як політичну філософію, що послідовно втілює ідеї класичного лібералізму, розглядаючи ліберальні аргументи і доходючи висновку, що слід жорсткіше обмежити роль уряду та захищати індивідуальну свободу кожного повніше, ніж це робить класичний лібералізм» [13, с. 41].

Видається, що поняття лібертаризму як складової «родини лібералізмів» тут необхідно «розвести» із іншим поширеним розумінням цього терміно-поняття як «вчення, заснованого на ідеях розрізнення права і закону» (основоположником якого вважають російського вченого В. С. Нерсисянца) [14, с. 484], що обґрунтовує «розуміння права як загальної форми і рівної норми (міри) свободи індивідів» [15, с. 321]. З позицій лібертарного праворозуміння, яке, за словами В. С. Нерсисянца, є «саме строго юридичним підходом (і взагалі мінімальною вимогою будь-якого власне юридичного підходу)» [15, с. 34], право – це «вираження сенсу і принципу правової свободи індивідів і, отже, вихідної основи і відмінної особливості будь-якого права, тобто це лише необхідний мінімум права, те, без чого немає і не може бути права взагалі, у тому числі й правового закону» [15, с. 34].

Агенціальний та віртуарний лібералізм. З уваги на різні уявлення щодо антропологічних основ лібералізму в сучасній політичній

¹ Проте, існує й інша позиція, згідно з якою, «лібертаризм слід вивести за межі ліберальної родини не тому, що він чужий справжньому лібералізмові, хоч яким цей лібералізм може бути, а тому, що можна довести: їхня морфологічна близькість надто мала і утвердження незаперечності лібертаризму відходить від еволюційного шляху, на який ступив лібералізм» [10, с. 110]. Тієї ж точки зору дотримується й Н. П. Гедікова, яка наголошує: «лібертаризм не є різновидом, чи одним із напрямів лібералізму... <...> Це самостійна суспільно-політична течія, сформована на основі світоглядних установок, яка представляє собою політико-правову доктрину, оскільки ставить права людини вище за все, а також містить у собі низку положень з реорганізації суспільства, які передбачають проведення даної процедури у відповідності із законодавчо оформленими нормами поведінки, політичними повноваженнями і обов'язками, визначеними для всіх суб'єктів і інститутів суспільства» [3, с. 174].

філософії, виокремлюють такі два його основні види¹. *Перший* – «агенціальний» лібералізм (згідно з термінологією, запропонованою Р. Флетменом). З огляду на розуміння людини як основного й активно-го «агента» – носія і джерела свободи, розуму та дії, агенціальний лібералізм вважає за неможливе створювати структури й інституції, які нав'язували б самодостатньому агенту якісь «обов'язкові» цінності й моральні норми. Прихильниками агенціального тлумачення лібералізму є такі відомі представники сучасного лібералізму Р. Арон, І. Берлін, Х. Л. Харт, С. Хемпшир, Ж.-Ф. Ліотар та В. Кимліка [5, с. 21–22]. Важливо, що Р. Флетмен убачає необхідність зміцнення агенціального лібералізму в напрямі посилення значення волі у дії агентів (так званий «вольовий (willful) лібералізм»). Коментуючи цю тезу, В. П. Заблоцький зазначає, що «більш-менш життєздатною формою» останнього «виявився *лібертаріанізм*» (курсив мій. – *О. П.*) [1, с. 231–232].

Другий різновид ліберальної антропології обстоює принципово іншу точку зору, а саме – визнання того, що існує певний комплекс цінностей, на яких повинне ґрунтуватися ліберальне суспільство, відповідне виховання і соціалізація. Ці уявлення утворюють (за Флетменом) «віртуарний лібералізм» (від англ. «virtues» – чесноти, моральні цінності). З такої точки зору, суспільство не може керуватися принципами невтручання... Віртуарний лібералізм ґрунтується на необхідності створення і впровадження (через суспільні структури й інституції. – *О. П.*) певної ціннісно-моральної моделі людини, на яку треба орієнтуватися під час виховання. Прихильники такого розуміння лібералізму – Д. Ролз, Р. Дворкін, Ю. Габермас, Д. Раз, С. Македо, Т. Сканлон та ін. [5, с. 22]. Отже, «якщо свобода агенціативного лібералізму припускає плюралізм індивідуальних свобод і змагання особистих воль, – суспільна цілісність в цьому розумінні виростає з спонтанної і непередбачуваної взаємності людської комунікації... Більш скептична і реалістична віртуарна концепція заперечує можливість покладання на «агентів» як джерело і гарантів вільного і стабільного суспільства. Ця

¹ В. П. Заблоцький виокремлює ще й третій вид – так званий «заснований на правах» лібералізм, який «виходить з визнання за людиною базових і невід'ємних прав, що вважаються певним моральним і правовим абсолютом» [5, с. 21–22]. Однак критерії такого виділення у працях шановного філософа [1, с. 234; 4] виглядають доволі нечіткими («розмитими»), такими, що не дають можливості чітко розмежувати цей вид від інших. Методологічні складнощі такого ґатунку є, гадаємо, об'єктивними, а можливо, й нездоланими, з огляду на те, що, на нашу думку, *всі* види лібералізму, по суті, «засновані на правах людини»!

остання точка зору передбачає пошук певних ціннісно-етичних універсалій, які трансформують суспільство у напрямку більшої його досконалості, відповідності «зразкам», «принципам» [1, с. 234]. Слід погодитися із В. П. Заблоцьким, який наголошує, що ці розбіжності «не є другорядними дрібницями – вони без перебільшення торкаються основ ліберального світогляду, самого його осердя. Йдеться про глибинне коріння ліберального порядку: чи вбачати його в самодостатній суб'єктності окремих агентів – чи у певних загальних установах, ціннісних універсаліях, «спільному словнику» (за Р. Рорті)» [1, с. 229]. З огляду на це, гадаємо, є підстави стверджувати, що в той час, як віртуарний лібералізм тісно «змикається» з іншою провідною течією політико-правової думки сьогодення – комунітаризмом, «крайньою» формою прояву агенціального лібералізму є лібертаризм.

Висновки. Видається, що аналіз поняття лібералізму саме як політико-правової категорії має великий, ще нерозкритий у вітчизняній науковій літературі, евристичний потенціал. Це стосується, зокрема, можливих меж її застосування під час аналізу правоінтерпретаційних підходів, використовуваних під час розгляду національними й міжнародними судовими установами конкретних юридичних справ із захисту конституційних прав людини.

Гадаємо, що загалом малопродуктивно буде здійснювати такі розвідки, послуговуючись категорією лібералізму як нібито самозрозумілою, а насправді – «аморфною» у змістовно-смысловому сенсі, позбавленою конкретно-історичного наповнення. Натомість, з урахуванням викладеного значно перспективнішим видається підхід, згідно з яким є сенс говорити про лібералізм лише «із прикметниками», виокремлюючи ті чи інші конкретні його різновиди. І навіть у цьому випадку, вочевидь, слід усвідомлювати, що поза порівняльним аналізом конкретних правових ситуацій та їх юридичних розв'язків відповідне терміновживання неминуче характеризуватиметься певною мірою невизначеності з огляду на значну невизначеність низки засадничих категорій (право, свобода, права людини, демократія, добробут тощо), що ними послуговуються представники окремих різновидів лібералізму.

1. Заблоцький В. П. Лібералізм: ідея, ідеал, ідеологія: монографія / В. П. Заблоцький. – Донецьк: Янтра, 2001. – 367 с.

2. Сичивица О. М. Либерал-рестрикционизм и архитектоника гармонического мира: историософ.-политолог. трактат / О. М. Сичивица. – Львов: Камінь, 2013. – 1220 с.

3. Гедікова Н. П. Ідейні та політико-правові засади лібералізму: світовий досвід та українська практика (політологічний аспект): монографія / Н. П. Гедікова. – Одеса: Оптіум, 2009. – 330 с.
4. Кекес Д. Зasadничі цінності лібералізму / Джон Кекес // Лібералізм: антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К.: Простір, Смолоскип, 2009. – С. 111–133.
5. Заблоцький В. П. Сучасний лібералізм: соціально-філософський аналіз: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філос. наук: спец. 09.00.03 / В. П. Заблоцький; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – К., 2002. – 35 с.
6. Мізес Л. Лібералізм у класичній традиції / Людвіг фон Мізес // Лібералізм: антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К.: Простір, Смолоскип, 2009. – С. 3–19.
7. Від упорядників // Лібералізм: антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К.: Простір, Смолоскип, 2009. – С. IX–X.
8. Волдрон Д. Теоретичні засади лібералізму / Джереми Волдрон // Лібералізм: антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К.: Простір, Смолоскип, 2009. – С. 68–87.
9. Меннінг Д. Символічна форма лібералізму / Девід Меннінг // Лібералізм: антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К.: Простір, Смолоскип, 2009. – С. 53–67.
10. Фріден М. Родина лібералізмів: морфологічний аналіз / Майкл Фріден // Лібералізм: антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К.: Простір, Смолоскип, 2009. – С. 88–110.
11. Либерализм // Новая философская энциклопедия: в 4 т. / Ин-т философии РАН, Нац. общ.-научн. фонд; научно-ред. совет: В. С. Степин, А. А. Гусейнов, Г. Ю. Семигин, А. П. Огурцов. – М.: Мысль, 2010. – Т. II. – 2010. – С. 393–394.
12. Зелцник Ф. Основи комунітаристського лібералізму / Філіп Зелцник // Лібералізм: антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К.: Простір, Смолоскип, 2009. – С. 41–52.
13. Боаз Д. Ключові поняття лібертаризму / Девід Боаз // Лібералізм антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К.: Простір, Смолоскип, 2009. – С. 35–42.
14. Бабкін В. Д. Лібертаризм / В. Д. Бабкін // Юридична енциклопедія: в 6 т. / гол. ред. Ю. С. Шемшученко та ін. – К.: Укр. енцикл. – Т. 3: К–М. – 2001. – С. 484.
15. Нерсесянц В. С. Філософія права: учебник для вузов / В. С. Нерсесянц. – М.: НОРМА, 2003. – 652 с.

Панкевич О. З. Либерализм как основа европейской политико-правовой философии современности (к постановке вопроса)

Проанализировано причины сложности определения понятия либерализма, который является многомерным и эволюционирующим явлением,

своеобразной «метаидеологией» современности. Рассматриваются такие его виды, как «классический», «новый», «экономический», «политический», «радикальный», «консервативный», «агенциальный», «виртуарный», «либертаризм». Подчеркивается, что исследование либерализма в качестве политико-правовой категории имеет значительный, и пока еще недостаточно раскрытый в отечественной научной литературе, эвристический потенциал.

Ключевые слова: либерализм, экономический либерализм, политический либерализм, радикальный либерализм, консервативный либерализм, агенциальный либерализм, виртуарный либерализм, либертаризм.

Pankevych O. Z. Liberalism as the basis of European political and legal philosophy of modernity (to the statement of question)

The article states that while studying the merits of case and solutions of questions performed by constitutional, general and international courts (such as the European Court of Human Rights, the European Court of Justice, the International Court of Justice, the International Criminal Court, etc.), the members of these bodies, of course, rely on certain ideological principles, values and ideological foundations. It is generally accepted that the most common area of modern political and legal ideology is liberalism, which is traditionally considered as defending individualistic approach to understanding the human rights and responsibilities in society.

However, in today's legal and philosophical thought of Ukraine the liberalism has hardly been the subject of special consideration. It is not identified and differentiated by specific types as a special ideological and legal approach, as well as worldview, philosophical and legal paradigm. Its particular historical features and structural branching are usually ignored.

The proposed publication analyzes the causes of difficulties of the definition of liberalism, which is multidimensional and evolving phenomenon, a «meta-ideology» of modernity. The author states that it is almost impossible to give clear, unambiguous and complete definition of this concept considering that today it is necessary to speak not only about one-and-only liberalism, but rather, in the words of M. Freeden, the «family of liberalism».

The article considers such its key types as «classic», «new», «economic», «political», «radical», «conservative», «agential», «virtuary», «libertarism».

It is emphasized that as a political and legal category, the study of liberalism has a significant and heuristic potential, which is yet insufficiently represented in domestic scientific literature. And here, according to the author, particular attention in future studies should be paid to possible limits of its application in solving specific legal cases, especially by constitutional and administrative courts.

Key words: liberalism, economic liberalism, political liberalism, radical liberalism, conservative liberalism, agential liberalism, virtuary liberalism, libertarism.

Стаття надійшла 01 квітня 2014 р.